

ו ע י ד ת ב ר י ס ל

במשך שנים אחדות נאבקתי למען כינוס ועידה עולמית שתוקדש כולה לנושא גאולת יהודי ברית-המועצות. כבר בשנת 1968 העליתי את הרעיון, אך אז נתקלתי בהתנגדות נחרצת מצד הארגונים היהודים העולמיים, וגם ראש-הממשלה באותם הימים, לוי אשכול, לא גילה לכך התלהבות. רק במחצית השניה של שנת 1969 זכיתי לתמיכתה של גולדה. קיץ 1970 היה, כאמור, קיץ של מאסרים ושל צמצום העלייה, ומצב זה יצר אווירה של חרדה ודאגה הן בישראל והן בתפוצות. בעידודנו התארגנו הקהילות היהודיות באירופה, במסגרת כלל אירופית של "הוועידה האירופית של הקהילות היהודיות למען יהודי ברית-המועצות".

גם בארצות דרום אמריקה ומרכזה יזמו שליחי "בר" הקמת ארגון גג של המוסדות שפעלו במסגרת הקהילות היהודיות. כך קמה "הוועידה הלטינו-אמריקנית למען יהודי ברית-המועצות". לא היה קשה לשכנע את הגופים, שקמו באירופה ובדרום אמריקה, ליזום בשיתוף עם הארגון האמריקני, צעדים מעשיים לקראת כינוס ועידה עולמית. נוכח התפתחות זו, הצטרפו ליוזמתנו לכינוס ועידה עולמית גם שלושת הגופים היהודים הבינלאומיים - בני ברית, הקונגרס היהודי העולמי וההסתדרות הציונית העולמית - משהבינו, שהוועידה עשויה להתכנס גם בלעדיהם. נחום גולדמן הפרגמטי החליט, כפי הנראה, להסיר את התנגדותו והסתפק בכך שהבהיר בפומבי, שאישית הוא מסתייג מן הרעיון, שלדעתו עלול רק להזיק. צבי נצר ושליחי "בר" פעלו במרץ לקראת הוועידה. מטה "בר" בתל אביב ריכז את הטיפול בהיבטים הארגוניים הראשוניים, ואילו שליחי "בר" שימשו ראש גשר לראשי הוועידות הארציות, עד אשר התארגנה המזכירות של הוועידה העולמית. אני הייתי פעיל בעיקר במגעים ובהתייעצויות עם ראשי הארגונים הגדולים, בעיקר בקביעת נותני החסות - "הסנדקים" של הוועידה.

הצלחנו לבסוף להגיע להסכמה כללית: יוזמי הוועידה הפורמליים יהיו הגופים הארציים הבאים: הוועידה הלאומית-היהודית אמריקנית למען יהודי ברית-המועצות וועידת הנשיאים של הארגונים היהודים; הוועידה האירופית של הקהילות היהודיות העוסקות במצב של יהודי ברית-המועצות; הוועידה הלטינו-אמריקנית למען יהודי ברית-המועצות; המועצה הציבורית הישראלית למען יהודי ברית-המועצות. ואילו נותני החסות יהיו הארגונים הבינלאומיים: המועצה הבינלאומית של בני ברית; ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי.

ההצעה לקיים את הוועידה העולמית באירופה לא עוררה ויכוחים. לאחר בירורים נוכחנו לדעת, שמסיבות טכניות ולוגיסטיות המקום המתאים ביותר לקיום הוועידה היה בריסל, בירת בלגיה.

באוקטובר 1970 התאספו כמה עסקנים אירופים להתייעצות בהשתתפותם של צבי נצר ושליחי "בר" באירופה. את ריכוז ההכנות המעשיות בבריסל קיבל על עצמו דוד זוסקינד, נציג יהודי בלגיה במועצה האירופית. זוסקינד, יהלומן אמיד, ופעיל בקהילה היהודית בבריסל, היה בעל קשרים טובים מאוד בצמרת הממשל ובפרלמנט הבלגי. איש עסקים ממולח זה התגלה עד מהרה גם כמארגן מעולה, עסקן עם נשמה, יהודי חם וציוני טוב, שגילה מסירות והתלהבות בפעילותו הציבורית. זוסקינד, שנמנה על חוגי השמאל הציוני, זכה אפילו להערכתם של יריביו הפוליטיים. תוך שהוא נעזר באשתו, הקים זוסקינד במו ידיו את כל המערכת הארגונית, שכר אולמות ובתי-מלון, דאג למערכת התקשורתית, ואף שיכנע את השלטונות לאפשר את קיום הוועידה בבריסל.

הסובייטים, שהסתייעו בנציגויות דיפלומטיות שלהם ובאישי ציבור שגויסו לכך, מצאו דרכים להפעיל לחץ נגד קיום הוועידה ה"אנטי-סובייטית". הממשלה הבלגית ופוליטיקאים מקומיים הוזהרו, שברית-המועצות תראה בקיום הוועידה בבריסל צעד עוין, שעלול לפגוע ביחסיה של ברית-המועצות עם בלגיה, ובתוך כך ייפגעו גם קשרי המסחר.

מערכת "בר" הפעילה, למעשה, את המזכירות של הוועידה, שהורכבה מהמנכ"לים של ארגוני הקהילות. שליחי "בר" באירופה, בארצות-הברית ובאמריקה הלטינית התאמצו להבטיח, לא רק את השתתפות נציגי המדינות, אלא שהקהילות תיוצגנה על-ידי המנהיגות הבכירה שלהן, וישתתפו בה גם אישים בעלי מעמד ושם בזירה הבינלאומית.

מאמץ מיוחד הושקע כדי להביא לפתיחת הוועידה את בן-גוריון ואת ראשי המפלגות בארץ. לוועידה היו אמורים להגיע, מלבד ראשי המועצה הציבורית הישראלית, גם אישי ציבור מכל גווני החברה. שוחחתי ארוכות עם כמה מהאישים הישראלים, שעמדו להשתתף בוועידה, ושיחה יסודית מאוד קיימתי עם מנחם בגין. גיליתי אצלו הבנה מלאה לבעיה המרכזית שהטרידה את מנוחתי - הוועידה שלא היתה גוף נבחר, היתה אמורה להפגין את הסולידריות של יהודי ישראל והתפוצות עם מצוקתם של יהודי ברית-המועצות. בקבלת החלטות על-ידי הוועידה חייבת היתה להיות הסכמה כללית, שמטרתה להציב את היעדים והעקרונות של המאבק. בגין הבטיח שיפעל למען השגת קונסנזוס.

כמו כן דאגתי שמשלחת המועצה הציבורית הישראלית תכלול גם פעילים שזה עתה עלו. ממש ברגע האחרון הגיעו כמה מהם לווינה בדרכם לישראל, וגם אותם הבאנו לבריסל. גם לפעילים מברית-המועצות הסברתי, שרק אם נשיג קונסנזוס, הסכמה כללית בניסוח החלטות הוועידה, נבטיח את הצלחתה. ועידה שתשקע בוויכוחים על נוסח זה או אחר ולא תפגין את אחדות העם בנושא שלמענו היא נערכת, ועידה כזו לא תמלא את יעודה ואולי אף תזיק לעניין שלשמו התכנסנו.

לוועידה היו אמורים להגיע נציגי ארגונים מכל גווני הקשת היהודית. היו אמורים להופיע

"פעילי מאבק" מיליטנטיים, שתקפו את הממסד היהודי בקהילותיהם, ולצידם הקיצוניים מבין העולים. אמורים היו לבוא כאלה שבקשו להבטיח חיי תרבות יהודיים בברית-המועצות. היו צריכים להיות גם מי שבשבילם העיקר היה לקיים את חיי הדת היהודית. כולם אמורים היו לבוא קיצונים ומתונים, דתיים וחילוניים, ימניים ושמאלניים. שבועות אחדים לפני פתיחת הוועידה החלטתי להקדיש את עיקר מאמצי לגישור בין הבדלי הגישות וההשקפות. היה ברור שעל הוועידה היה להפגין את יכולתו של העם להתאחד מסביב לנושא אחד: גורל יהודי ברית-המועצות.

בתחילת ינואר 1971, התכנסה בפאריס ישיבת מזכירות הוועידה, ויושב הראש שלה היה קלוד קלמן, מראשי הקהילה היהודית בצרפת. בישיבה השתתפו נציגים מצרפת, אנגליה, בלגיה, ארצות-הברית, דרום אמריקה ונציג הקונגרס היהודי העולמי. המתאם הטכני של המזכירות היה ג'ו פוקס, שליח "בר" בפאריס. במשך יומיים דנה המזכירות בפרטי הוועידה, שהיתה אמורה להתכנס בשבוע האחרון של פברואר.

בליל ה-18 בינואר 1971 הודיעו כלי התקשורת על כינוס "ועידה עולמית של קהילות יהודיות המוקדשת ליהדות ברית-המועצות". בהודעה נאמר בין השאר: "הוועידה תזמן מנהיגות יהודית ייצוגית, אישים מכל היבשות ונציגים מן הארגונים היהודים הבינלאומיים בממדים ללא תקדים בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. הוועידה תדון במצבה של יהדות ברית-המועצות, ותביע את דאגתה העמוקה של יהדות העולם לגורלם של יהודים בברית-המועצות..." ההודעה הזכירה את משפט לנינגרד ואת ההסטה האנטישמית בעיתונות הסובייטית וביקשה התערבות בינלאומית להגן על זכויות האדם של יהודי ברית-המועצות, כמיעוט לאומי. ההודעה גם בישרה שהוועידה תתכנס ב-23-25 בפברואר בבריסל וכבר מה-1 לפברואר תפעל בבריסל מזכירות הוועידה. צוין שמצפים להשתתפות נציגויות מכ-150 מדינות ברחבי העולם.

בשבועות האחרונים לפני הוועידה עבדתי על הכנת טיוטה של הצעות החלטה. היה ידוע לנו שקבוצות מיליטנטיות מקרב העולים וכמה ישראלים, יעמדו על כך, שיש להתמקד בדרישה להבטחת חופש העלייה, ואין לכרוך אותה עם דרישות לחופש החיים התרבותיים-דתיים. יחד עם זאת ידעתי שהיו חוגים - בעיקר בארצות-הברית אך גם באירופה - שתמכו אמנם במאבק למען העלייה אך התכוונו לעמוד בתוקף על החלטה שתתבע את האפשרות להחיות בברית-המועצות את הפעילות היהודית לסוגיה. היו גם כמה וכמה עסקנים יהודים אמריקנים שהעדיפו כי בהחלטות ידובר על הזכות להגירה חופשית ולא-דווקא על הזכות לעלייה לישראל.

בהסכמת שאול, עמדתי על כך שלצד הדרישה לחופש עלייה יהיה גם גינוי לאנטישמיות, לרדיפות ולאפליה, ותיכלל גם דרישה לחופש תרבותי ודתי למיעוט היהודי, בדומה למעוטים אחרים. גולדה תמכה בגישתנו. אחרי ככלות הכל, היא היטיבה להכיר את המורכבות, את הרבגוניות ואת הפיצול החריף האופייניים ליהודי התפוצות ולעסקנים הישראלים.

עוד לפני צאתי לאירופה, התעודדתי מן הבשורות שהגיעונו ממזכירות הוועידה.

על-פי מספר ההזמנות לחדרי המלון, עמדו להגיע לוועידה, לא 500 משתתפים, כי אם למעלה מ-7000. בדרך לנמל-התעופה, אמרתי לבבה שעל-פי תחושתי אני יוצא לאחד המבחנים החשובים בחיי.

צבי נצר, שהגיע לבריסל לפני, עקב אחר ההכנות הארגוניות שביצע וניהל דוד זוסקינד. הוא השקיע עבודה רבה בעיצוב המסגרת הארגונית של הוועידה, בקביעת סדר היום, בחלוקת הדיונים בוועדות ובקבוצות עבודה אשר עתידות היו להתכנס במהלך הוועידה, במקביל לדיונים במליאה. צבי נצר, יחד עם כמה מנכ"לים של הארגונים והקהילות הגדולות, שהגיעו גם הם מבעוד מועד, הכין את הרכבת הוועדות - על יושבי-הראש, קבע את סדר ההרצאות והנאומים המרכזיים ובחר את המרצים. הוא השקיע עבודה מרובה בחלוקת ה"כיבודים". לנוכח בואם הצפוי של נשיאים וראשי קהילות וארגונים רבים כל-כך, בנוסף על אישים בעלי מעמד, צריך היה לקבוע מספר רב של יושבי-ראש לדיוני המליאה, שיתחלפו לסירוגין בניהול הישיבות.

איש יחסי הציבור של הוועידה ודובריה היה ריצ'רד כהן, ששימש כאיש יחסי הציבור של הקונגרס היהודי האמריקני. הכרתי אותו עוד בימי עבודתי בווישינגטון. במשך השנים הוא עבד בתיאום ובשיתוף פעולה עם כל שליחי "בר" בארצות-הברית. ראינו בו איש מקצוע מעולה, שרכש במשך השנים נסיון בפרסום הנושא שלנו בתקשורת האמריקנית. ריצ'רד לא ידע עברית, ולפיכך העמדנו לרשותו מתרגמים מנוסים, מזכירות ומדפיסות בכמה שפות. דאגנו לכך ששליחי "בר" בפאריז, רומא ודרום אמריקה, יסייעו לו בתקשורת עם משלחות דוברות צרפתית, איטלקית וספרדית.

את תשומת ליבי ריכזתי בהכנת הדיונים בוועדה, שעליה הוטל לנסח את החלטות הוועידה. הרכב הוועדה היה טוב, וכמעט את כל משתתפיה הכרתי אישית. מן המשלחת הישראלית השתתפו בוועדה מנחם בגין, אייב הרמן (אז נשיא האוניברסיטה העברית), וזלמן אברמוב (ח"כ מהמפלגה הליברלית). חברי הוועדה קיבלו את טיוטת ההצעות לעיון מוקדם. באשר לדיוק הניסוח, סמכתי על מנחם בגין. אייב הרמן בדק את התרגום האנגלי וח"כ אברמוב את הניסוח הצרפתי.

בימים האחרונים שלפני הפתיחה, התבשרנו סופית שבן-גוריון אכן יגיע. כמו כן הבטיחו את השתתפותם בפתיחה שגריר ארצות-הברית באו"ם ומי שהיה שופט בית-המשפט העליון, ארתור גולדברג, בעל פרס נובל לשלום רנה קאסן מצרפת והלורד ברנט ג'אנר מאנגליה, ועוד שורה ארוכה של אישים חשובים מאירופה, ארצות-הברית ואמריקה הלטינית. גם מספר המשתתפים גדל ככל שהתקרבונו למועד הפתיחה, והגיע ל-700. במקביל החלו להגיע מברקי ברכה מרחבי העולם. המברקים המרגשים ביותר הגיעו מברית-המועצות. ממוסקבה הגיע מברק ברכה חתום על-ידי הפעילים מאיר גלפנד, קרל מלקין, יוסף קרלר, קלבנוב, לב פריידין ואחרים. ברכה מהזוג פרוזין מן העיר אוריוול קראה: "הצלחה ואחדות!" ביום הפתיחה טילפן הפעיל ולדימיר סלפק ומסר ששלושים יהודים במוסקבה ביקרו במשרדי המפלגה הקומוניסטית והגישו עצומה לקראת ועידת המפלגה. לדבריו,

המשלחת ישבה במשרדי המפלגה יום שלם ובערב הודיע להם פקיד שבמרס, כשתכנס הוועידה, יקבלו תשובה בטלפון או בשידורי הרדיו. ועוד מסר סלפק ש-200 מיהודי ברית-המועצות שיגרו הצהרה לוועידת המפלגה, שעמדה להיפתח בסוף חודש מרס, ובה בקשה שתינתן הזכות לאלה הרוצים בכך להגר לישראל. ההצהרה הביעה תקווה שהרשויות הסובייטיות יפסיקו את הרדיפות והדיכוי של אותם יהודים המבקשים להגר לישראל. רוב החותמים היו ממוסקבה, אך היו ביניהם גם מווילנה, לנינגרד, חרקוב, נובוסיבירסק, אודסה, רוסטוב, קובנו וגרוזיה.

אלה היו הבשורות הטובות, אך היו גם ידיעות מדאיגות. לזוסקינד נודע שעד הרגע האחרון לחצו הסובייטים על ממשלת בלגיה שתאסור את קיום הוועידה. מפאריס נמסר שהסופר היהודי-סובייטי הנודע איליה אהרנבורג, הגיע לבירה הצרפתית בשליחות הסברה. אהרנבורג, שהיה מוכר במערב, שירת לא פעם את השלטון הסובייטי ויצא לאירופה כ"שליח רצון טוב". בחכמתו ובחריפות לשונו הצליח להישרד בימי סטאלין. כשביקר במערב לאחר מות סטאלין, היטיב להתחמק בראיונות משאלות שהטרידו גם את חוגי הקומוניסטים היהודים. בידו של אהרנבורג עלה להסתיר את רצח הסופרים היהודים בסתיו 1952, כאשר נשאל מדוע לא נשמע קולם של הסופרים והמשוררים הגדולים שכתבו ביידיש ששם נודע בעולם. והנה, אותו איליה אהרנבורג הופיע בפאריס והשמיע דברים בגנות הוועידה, שעמדה להתכנס בבריסל. ראשית, הוא אמר, מדובר במבצע אנטי-סובייטי, ושנית, הארוע יגרום נזק חמור ליהדות הסובייטית.

שבוע לפני פתיחת הוועידה ארגנה אגודת הידידות בלגיה - ברית-המועצות מסיבת עיתונאים, שבה הופיעו שלושה אורחים יהודים מברית-המועצות: הגנרל היהודי דרגונסקי, המשפטן זיו וסופר בשם הופמן. דרגונסקי שימש לסובייטים הוכחה, שיש גנרל יהודי בצבא הסובייטי, ואילו זיו נוצל על-ידם להופעות במערב (וגם בברית-המועצות), כדי לשכנע שמצב היהודים שפיר. שלושת האורחים גינו בחריפות את הוועידה, תיארו את מצב היהודים בצבעים ורודים והאשימו את ישראל והציונות בהשמצת ברית-המועצות. למסיבת העיתונאים הזאת באו עיתונאים די רבים, נציגי כלי התקשורת הבלגית והעיתונות העולמית. כפי שהתברר, עשתה לנו מסיבת העיתונאים שיזמו הסובייטים, שירות רב. נוכח הפרסומים בעיתונות בדבר מאמצי הסובייטים להשפיע על ממשלת בלגיה לאסור את קיום הוועידה בבריסל, היתה הוועידה לנושא המרכזי שבו דובר במסיבת העיתונאים. כמה עיתונאים כתבו ש"הסובייטים כבר הבטיחו את הצלחת הוועידה!" הסובייטים לא הסתפקו רק במסבירים. מאות מכתבים מברית-המועצות החלו להגיע לכתובת הוועידה בבריסל, למערכות העיתונים ולכמה כתובות אחרות. ועדי בתי-כנסת בערים רבות, חכמים של העדה הבוכרית היהודית, יהודים מן השורה, וגם בעלי מעמד מקצועי גבוה, "התבקשו" על-ידי השלטונות להביע את התנגדותם לוועידה בבריסל, להסתייג ממנה, ולגנותה בביטויים בוטים. רבים גם העידו שאין אמת בטענות בדבר קיפוחם של היהודים או רדיפתם בברית-המועצות. מאוחר יותר נודע לנו כי לזרם המכתבים המאורגן מעשרות ערים ברחבי ברית-המועצות,

נתנו הסובייטים פרסום רחב בארצם.

הסובייטים בברית-המועצות דאגו גם לקיים מסיבת עתונאים עם כמה "יורדים", שתיארו את סבלם כעולים, שהתפתו על-ידי תעמולה ציונית להגר לישראל".

פעילות זאת פסקה די מהר, לאחר שהתברר לשלטונות שהיהודים התייחסו לעדויות "היורדים" בזלזול ואפילו בלעג. נמצאו יהודים שהכירו את ה"עדים" והשמועות הופצו מפה לאוזן. הקהל הסובייטי בכלל והיהודי בפרט היה שבע מסיפורי התעמולה וממילא התייחס אליהם בספקנות.

בבריסל נקטו הבלגים באמצעי בטחון קפדניים, כדי להבטיח את בטחונה של הוועידה. הגיעו שמועות על מזימת "ארגון הסולידריות הבלגית עם המהפכה הפלשתינאית" להתנכל למשתתפי הוועידה ואף לחבל בה. המנגנון שזוסקינד הקים וסידורי האירוח בבת-המלון פעלו ללא דופי.

הפתיחה היתה מרשימה. האולם הגדול היה מלא עד אפס מקום, ואישים בעלי שם עולמי עיטרו את שולחן הנשיאות. במעמד החגיגי נישאו נאומים קצרים, דברי ברכה והוקראו מברקים מרחבי העולם. כן הוקרא המסר של ראש-ממשלת ישראל, גולדה מאיר. אחרונים חביבים דיברו נציגים של יהודי ברית-המועצות, פעילים שזה עתה עלו לארץ. ביום המחרת התכנסה המליאה לדיונים ונישאו בה הרצאותיהם של ההיסטוריון פרופסור שמואל אטינגר, משה דקטר ועמנואל ליטבינוף וידידנו בארצות-הברית, הסובייטולוגים ביל קורי מבני ברית, ומוריס פרידברג מאוניברסיטת אינדיאנה. במהלך הדיונים הופצו מאמריהם של אסטרכן, כתב מ"מנצ'סטר גרדיאן", ומישל טטו מ"לה מונד", שתיארו את פרשת המשפטים והרדיפות...

היה זה יום נפלא. חשתי הקלה - הוועידה מתקיימת! התבוננתי באולם המליאה- איזה קהל משתתפים! תערובת של גילים, מנוער ועד כסופי שער, משכבות חברתיות שונות. האמת ניתנה להיאמר שסבלנותי קצרה מלהקשיב לנאומים במליאה ויצאתי למלאכת השכנוע. במלאכה זו לא פעלתי לבדי. עמיתי מהמשלחת הישראלית וכמה מראשי הארגונים היהודים בתפוצות פעלו במרץ אצל המשלחות השונות על מנת להבטיח את קבלת ההחלטות הסופיות בהסכמה כללית של המליאה. בינתיים נבחרה נשיאות הוועידה ועוד חמש ועדות. אני השתתפתי, כאמור, בדיוני הוועדה המתמדת, שעבדה על החלטות.

רוב הדיונים ביום השני של הוועידה התנהלו בוועדות. אחר-הצהריים צריך היה לקבל את ההחלטות במליאה ובערב אמורה היתה להתקיים ישיבת הנעילה. הבוקר התחיל ברגל ימין. בוועדת ניסוח ההחלטות היתה הסכמה לכך שיש להתייחס תחילה לכל הנושאים שבעיני רוב משתתפי הוועידה מהווים את לב הבעיה- חופש העלייה, חיי התרבות היהודית, הדת וכן נגע האנטישמיות. אולם דווקא בסעיף המדבר על עלייה נתקלנו במכשול. כמה מהעולים והפעילים, שנתמכו בעיקר על-ידי נציגי תנועת החרות מישראל, דרשו שהחלטה תדגיש את הזכות לריפטריאציה. הם פנו לבגין, ובגין ניסה לשכנע גם אותי בצדקתם. ניסיתי למצוא הגדרה חלופית, שתבטא את כוונתם. בגין נהג לייחס חשיבות לדיוק ההגדרות

המשפטיות, ולכן לא היה קשה לשכנע אותו לטובת ניסוח שירצה את כולם. ואכן נמצא הניסוח: "זכות השיבה למולדת ההיסטורית". "הפירוש לריפטיאציה", טענתי בפני בגין, הוא "שיבה למדינה שבה נולדו המבקשים לשוב אליה והיו אזרחים לפני שעזבוה". בגין קיבל בשמחה את הניסוח שהצעתי וראה בו פתרון לבעיה שעלולה היתה לסבך את תהליך קבלת ההחלטות. הסעיף העוסק בעלייה התקבל בהסכמה כללית. "זכותם של יהודים הרוצים בכך לשוב למולדתם ההיסטורית והבטחת מימושה של זכות זאת ללא הגבלות". נתקבלו גם ללא הסתייגויות הסעיפים שדנו בזכותם של יהודים לחיות על-פי מורשתם והדרישה להפסיק את התעמולה שתורמת לליבוי האנטישמיות על-ידי השמצת העם היהודי והציונות.

המשלחת הישראלית והמשלחות מן התפוצות, שייצגו את הגופים הפעילים במאבק למען יהודי ברית-המועצות, הציעו להקים מסגרת קבע שתתאם ותכוון את המאבק הציבורי והמדיני במערב. נציגי הארגונים הבינלאומיים: ההסתדרות הציונית, הקונגרס העולמי, ובני ברית, טענו, שבנושא זה על הארגונים לקיים קודם לכן דיון פנימי. הוויכוח סביב נושא זה היה קשה ביותר, עד ששוב נמצאה פשרה. הסיכום היה, שבין ועידה לוועידה תכונס הנשיאות - "הפרזידיום" - של ועידת בריסל, כדי לדון בנסיבות ובהתפתחויות שמחייבים דיון דחוף. פשרה זאת הבטיחה את הפעלתו של מוסד מרכזי שיתאם ויכוון את המאבק, שאותו ינהלו הארגונים הארציים.

כאמור, בבקרו של היום השני חשתי הקלה וסיפוק. נראה היה שהוועידה צועדת בדרך בטוחה, ואז נפלה ה"פצצה". הרב מאיר כהנא, מנהיג הליגה להגנה יהודית, החל לעורר מהומות. במשך כמה שעות נדמה היה שהוועידה, שנבנתה בעמל כה רב, עומדת לקרוס. לרב מאיר כהנא, שייסד בארצות-הברית ב-1968 את הליגה להגנה יהודית (Jewish Defence League), היה כבר אז "עבר" עשיר ומיוחד. עוד קודם-לכן יזם כהנא הקמת ארגון, שתפקידו היה לגייס תמיכת יהודים במלחמת וייטנאם. הליגה דגלה בתגובות אלימות נגד כל אלימות אנטישמית. הסיסמה של הליגה Never Again ניצלה את הרגישות של חוגים יהודים רחבים למדי בכל הנוגע לזכר השואה. כהנא והליגה נתמכו בעיקר על-ידי יהודים דתיים, שפעילות הממסד היהודי נחשבה בעיניהם "צמחונית" ובלתי יעילה. בשלב מסוים, כאשר יהודי ארצות-הברית כבר היו שקועים עד צוואר במאבק למען יהודי ברית-המועצות, החליטה הליגה לעלות גם כן על הגל. "סתם הפגנות" לא התאימו לאופיים של כהנא והליגה. גם ההפגנות ההמוניות והמרשימות שאירגן הממסד היהודי לא התאימו לארגון שלהם, שהיה קטן. כהנא ניסה לתקוף משרדים של הסובייטים בניו-יורק, וזמן-מה לפני הוועידה נאסר כהנא בנסיון לפרוץ מחסום משטרת ליד נציגות ברית-המועצות. הוא הועמד למשפט אך שוחרר עד להחלטה על גזר הדין. זה היה ערב ועידת בריסל. כהנא מיהר לטוס לבריסל והגיע לאולם הוועידה בשעות לפני-הצהריים של היום השני. הוא הגיע מלווה בעוזרו האמריקני ובעולה מברית-המועצות דב שפרלינג. כשהסדרנים לא איפשרו לכהנא להיכנס לאולם,

הוא ביקש שימסרו לנשיאות הוועידה על רצונו להופיע במליאה. היושב-ראש פסק, שרק אם כהנא יצורף למשלחת האמריקנית, יאפשרו לו להופיע. הרב הרשל שכטר, יושב-ראש הוועידה פסק, שכהנא אינו חבר המשלחת והסדרנים ביקשוהו לעזוב. כהנא הודיע בו במקום שיערוך מסיבת עיתונאים, שבה ישמיע את דבריו. ביציאה מהבניין חיכו לכהנא שוטרים לבושים אזרחית שביקשוהו להתלוות אליהם. באותו היום או אולי למחרתו, גורש כהנא מבלגיה.

כשהידיעה על התקרית נפוצה באולם המליאה, קמה מהומה. נציגים רבים, ברובם חברי "חירות", מחו על שלא אפשרו לכהנא להתבטא. לאולם הגיעה גם קבוצה של חברי בית"ר במדים, אך נציגי "חירות" ביקשו אותם לעזוב. בגין יצא בנאום חוצב להבות. "הכיכד קורה", טען, "שיהודים מלשינים על יהודי וגורמים לגירוש". האולם רעש וגעש תוך קריאות ביניים משני מחנות, שהתהוו במהירות רבה. לובה אליאב השיב לדברי בגין. יצאתי מן האולם ועמדתי מאחורי הבמה, חרד לגורל הוועידה. הייתי קרוב לפתח שדרכו יצא בגין בתום נאומו. בגין, שהיה כבר רגוע אחרי נאום משולהב, ראה את פרצופי המודאג וניסה לדבר על לבי: "נחמיה", אמר, "אל תתיאש! זו רק תקרית שתישכח עם הזמן. מי בעתיד יזכור את הפרשה הלא-נעימה? ההיסטוריה תזכור את הוועידה הגדולה שאיחדה את כל העם למען אחינו בברית-המועצות." כעבור שנים, כאשר בגין היה ראש-הממשלה ואני עבדתי תחתיו כראש "נתיב", זכרתי את דבריו.

המהומה במליאה שככה בהדרגה. נמצא זמן הן לקבלת החלטות הן למעמד סיום מרגש, שבו בן-גוריון נשא את נאום הנעילה. היתה אווירה של רוממות רוח. למרות עוגמת הנפש שגרמה תקרית כהנא למשתתפי הוועידה, יצאנו כולנו בהרגשה שהוועידה מילאה את יעודה. נקבעו קווי יסוד ליעדים, לעקרונות ולשיטות של המאבק שיש לנהל במערב. הוקם גוף שיתאם ויכוון את המאבק, שינוהל על-ידי הקהילות והארגונים היהודים. כאשר לכהנא, - "הרומן" שלו עם יהודי ברית-המועצות לא האריך ימים. במשך כשנתיים ביצעו אנשי כהנא מדי פעם "גיחות" אלימות, שברו את חלונות הראווה של אירופלוט, או ירו לעבר בניין הנציגות הסובייטית בניו-יורק. כהנא נהג אמנם להתפאר שכמה עשרות בריונים הפחידו את האימפריה הסובייטית, אך לאחר שנשפט וישב שנה בבית-הסוהר, עלה לישראל, ונטש את נושא יהודי ברית-המועצות. בישראל היפנה כידוע, את מרצו לפעילות אחרת.